YÜRÜYORDU, ÇIRPINAN BİR YÜREKLE

ABDULLAH ŞAİK VE ŞİİRLERİ

Hazırlayanlar:
Prof. Dr. Ganire Paşayeva- Doç. Dr. Faik Elekberli

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1907
EDEBÎ ESERLER: 970

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-437-9

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Damla Acar

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: VİZYON BASIMEVİ KAĞITÇILIK
MATBAACILIK VE YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Beylikdüzü O.S.B Mah. Orkide Cad. No:1/Z
Beylikdüzü/İSTANBUL Tel: (0212) 671 61 51
Sertifika No: 52098

İstanbul- 2022

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İÇİNDEKİLER

Abdullah Şaik'in Sanatında Türkçülük ve Millî Aydınlanma 13

ABDULLAH ŞAİK'İN ŞİİRLERİ

VATAN 47
BİR KUŞ 48
NİYE UÇTU? 50
EKİN NAĞMESİ 51
GÖÇ 52
PARÇALAR 53
YİRMİNCİ ASRA HİTAP 54
HÜRRİYET PERİSİNE 55
YÂD ET 56
NİŞANLI KIZ 58
BAHAR 59
DAĞLAR 60
ŞİKÂYETLERİM 61
LEVHAY-İ GURUB 62
CEHALETLE MÜCADELE 63
VATANA KAYIDARKEN 64
KÖY DÜĞÜNÜ 66
HER ŞEY KÖHNE 69
VEREMLİ HAYAT 70
İKİ KIRLANGIÇ 71
ŞEKLİNDE 72
BU DA BİR ŞİİR-İ FANİ-Yİ DİĞER 73
BİR YILDIZA 75
LAYLAY 76
KIŞ GECESİ 77
GELECEK KORKUSU 79
HEPİMİZ BİR GÜNEŞİN ZERRESİYİZ 81

SÜKÛTUMDAN ŞİKÂYETÇİ BİR KADINA 82
SONBAHAR 83
KIŞ 84
DAĞLAR SULTANI 85
ALDANMA 88
IŞIK MENBEGİ 89
EKİNÇİ VE KAN 90
BİRİ SENSİN, MELEKÇİĞİM, BİRİ BEN 92
FİDAN 94
İLERİ 95
DAN YILDIZI 96
SİMURG KUŞU 97
ASRIMIZA HİTAP 101
İKİ MÜCAHİT 102
TÜRK ADEM-İ MERKEZİYET FIRKASI "MÜSAVAT"A
İTHAF (MARŞ) 104
NİÇİN BÖYLE GECİKTİN? (İNTİZAR KARŞISINDA) 105
VATANIN YANKILI SESİ 106
ARAZ'DAN TURAN'A 115
YENİ AY DOĞARKEN 118
ÜLKER 121
O SEN İDİN 122
HAYAT - SEVMEKTİR 124
UNUTULMUŞ PARÇALAR 126
SEVGİ HÂKİM OLMALI 127
ŞARK GÜZELİNE 128
İSYAN ET 130
GENÇLİK MARŞI 132
SAVAŞ 133
BİZİMDİR 135
HER ŞEY VAR 136
GÖZLER 138
HIRÇIN KIZ 138
GENÇ KALEMLERE 141
O BAKIŞLAR 142
ŞAİRİN ŞAİRE TESELLİSİ 144
BAŞLANGIÇ 146
HALK DÜŞMANINA 147
BU GURURLU BOYUN 149
GEMİRİK 150

VATAN NAĞMESİ 153
ANA 155
ATA ÖĞÜDÜ 156
BAHAR 159
ÖLÜME HİCİV 161
VATANIM 163
SENDEN DE HOŞTUR 164
TEBRİZ 165
LAYLA 166

GAZELLER

Bu nakşı ki sen ol gül-i ruhsare çekersin 168
Göresen ah bu güzel, hangi gönül hanesidir? 169
Gönlüm etmiş o leb-ü laline, ey yar, heves 171
Cigge-yi hüsnümü başımda bugün yan ederim!..... 172
Günc-i meyhanede, eykeski, makamın vardır 173
Vuram ger zülf-i- ruhsare hemin ziver, hemin şane.....174
Dilber beni bir buse ile yade salıptır 176
Yetir, ey bad-i seba, arzımı canane benim 177
Nola başım üste bir dem sevgili yarım gele 178
Eşheb-i hüsni gerek ersede cövlane salam 179
Dilbera, halimi ol bad-i sabadan haber al 181
İsterim görmeyi bir de seni ben 183
Nice yıldır ederim seyr bu dünyanı tamam..... 184
Ey kamet-i tuba, sözü şekker, lebi ballı..... 186
Gönül gönül ki deler, ufuksuz ummandır..... 188
Aldı kararımı senin ol kare gözlerin..... 189
Âşıklar için bir dil-i divane gerektir..... 190
Nakş-i tezvir yine bu dil-i- şeydaye çeker 191
Huda eğerçi beni derde müptela yaratıp 192

ABDULLAH ŞAİK EV MÜZESİ FOTOĞRAFLARINDAN
SEÇMELER 193

Dalgalanır üstümde şanlı Turan bayrağı,
Alevlenir kalbimde Ergenekon ocağı.
Haydi, yola çıkalım, haksızlığı yıkalım,
Turan'da gün doğunca zulmetle çarpışalım!

Abdullah Şaik şiirlerinin Azerbaycan'da olduğu gibi kardeş ülke Türkiye'de de anlaşılır bir üslup ve dile sahip olduğunu düşünerek Türkiye Türkçesine aktarma gereği duymadık.

Üstat şairin toplanmış bu şiirleri, onun "Türk dünyası" birliğine ne denli samimiyetle inandığının apaçık göstergesidir. Abdullah Şaik ve onunla aynı düşünceyi paylaşmış bütün aydınlarımızın ruhlarının şad olduğuna inandığımız bugünlerde böylesine bir kitabın yayımlanması usta şairin ruhuna şükranlarımızı sunmanın bir ifadesidir.

Abdullah Şaik'in doğumunun 140. yılı dolayısıyla hazırladığımız bu kitabın Türkolog, filolog, kültür bilimci ve bütün Turan sevdalılarının ilgi odağı olacağı inancındayız.

Prof. Dr. Ganire Paşayeva- Doç. Dr. Faik Elekberli

ABDULLAH ŞAİK'İN SANATINDA TÜRKÇÜLÜK VE MİLLÎ AYDINLANMA

Prof. Dr. **Ganire PAŞAYEVA**
Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi
Kültür Komisyonu Başkanı

Doç. Dr. **Faik ELEKBERLİ**
Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Felsefe ve
Sosyoloji Enstitüsü

1881 yılında Tiflis'te doğan Abdullah Şaik (1881-1959) önce altı sınıflı dinî okulda okumuş, daha sonra Horasan'da öğrenim görmüştür. 20. yüzyılın ilk yıllarında Bakü'ye taşınan Şaik, ünlü Azerbaycan düşünürü, politikacı Neriman Nerimanov'un tavsiyesiyle Türk dilinin gramerini, imla kurallarını, pedagojiyi öğrenmiş ve 1901 yılında Türkçe öğretmeni olarak çalışmaya başlamıştır.

1901-1906 yılları arasında Habip Bey Mahmudbeyov'un müdürlüğünü yapmış olduğu altı sınıflı şehir okulunda, Sabuncu'da bulunan altı yıllık okulda ve gimnazyumda çalışmıştır. 1906 yılında 7. Rus-Tatar, 1908 yılında da Bakü Realnı okullarında öğretmenlik yapan Şaik, 1906 ve 1907 yılında gerçekleştirilen Türkçe öğretmenleri birinci ve ikinci kurultaylarına katılmıştır.

1900-1917 yılları arasında ulusal demokratik ve romantik edebiyatın oluşmasında *Füyuzat* dergisi ve *Hayat, İrşat* gazetelerine yazı yazan M. E. Resulzade, A. Ağaoğlu, A. Hüseyinzade, M. Hadi, H. Cavid, A. Sehhet, A. Divan-

beyoğlu ve diğerleri gibi A. Şaik de önemli katkıda bulunmuştur.

Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasını sevinçle karşılayan Abdullah Şaik devletin resmî yayını olan *Azerbaycan* gazetesinde hem okulların millîleştirilmesi hem de Türkçülük ve Turancılıkla ilgili yazılar yazmıştır. Aynı zamanda o, 1919 yılında Bakü Devlet Üniversitesi'nin kurulmasını konu eden *Öğrenci Hayatı* oyununu yazmış, yarım kalan *Asrımızın Kahramanları* romanını da bitirmiştir. O, bu dönemde yazdığı *Araz'dan Turan'a, Vatanın Yankılı Sesi, Yeni Ay Doğarken, Marş, İki Mücahit* ve birçok şiirinde Türkçülüğü, Turancılığı tanıtmıştır.

Cumhuriyet yıllarında (1918-1920) Bakü, Gence, Şuşa, Erivan, Tiflis ve benzeri şehirlerde 90 civarında gazete ve dergi (*İstiklal, Azerbaycan, Müslümanlık, Kurtuluş, Övrag-i Nefise, Medeniyet, Gençler Yurdu, Şeypur, Zenbur, Müsavat, Basiret* vb.) yayımlanıyordu. M. E. Resulzade, A. Hüseyinzade, A. Ağaoğlu, M. Hadi, H. Cavit, M. B. Memmedzade, Seyit Hüseyin, H. Ağayev, Emin Abit, E. Cevat, Ü. Hacıbeyli, Y. V. Çemenzeminli, C. Cabbarlı, F. B. Köçerli, E. Müznip ve diğer düşünürlerimizle birlikte, A. Şaik de eserlerinde ve basında yer alan yazılarında ulusal bilincin, ulusal felsefenin gelişmesine hizmet vermiştir.[1] İşte böyle bir zamanda, 1918 yılının eylül ayında, aralarında Abdullah Şaik'in de bulunduğu A. Cevat, T. Nağızade, A. Kazımzade, V. Mikayılzade ve diğer millî aydınlarımızın katılımıyla Bakü'de *Türk Ocağı'nın* kurulması bir rastlantı değildi.[2] Bu konuyu araştıran ilim adamlarından Akif Aşırlı şöyle yazıyor:

---

[1] *Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Ansiklopedisi*, (2004), 1. Cilt, Bakü, "Lider", s. 80.

[2] *Azerbaycan Tarihi*, (2007), 6. Cilt (1900 – 1920), Bakü, "İlm", s. 287.

> Amacı, "Osmanlı Türkleriyle Azerbaycan Türklerini birbirine tanıtmak" olacak ve bağımsızlığını kanla yeni kazanmış Azerbaycan Türklerinin millî yükselişine, bilim ve eğitim alanında gelişmesine katkıda bulunacak bir birliğe ihtiyaç vardı. İşte bu amaçla özgürlük ve demokrasi ortamında Azerbaycan Türk gençliğinin millî bir ruhta yetişmesine, sosyal bilimler alanında kalkınmasına yardım edecek bir birlik olarak Türk Ocağı'nın Bakü kolu kuruldu. 24 Eylül 1918 tarihinde Ahmet Cavad Ahundzade, Abdulla Şaik Talıpzade, Abbasgulu Kazımzade, Kerbalayı Veli Mikayılzade ve Tağı Nağızade Bakü şehir komutanına dilekçe yazarak "Osmanlı Türkleriyle Azerbaycan Türklerini birbirine tanıtmak" için Türk Ocağı Vakfını kurma izni istediler.[3]

Şunu da belirtelim ki Azerbaycan Cumhuriyeti İçişleri Bakanı Behbut Han Cavanşir onların dilekçesine bakarak *"Türk Ocağı'nın tüzüğü doğrultusunda kurulmasında hiçbir sakınca yoktur."* yazdı.[4]

Şaik, Azerbaycan'da *Türk Ocağı'nın* kurulmasına ve gelişmesine büyük katkıda bulunmakla kalmadı, bu dönemde yayımlanan *Türk Çelengi, Edebiyat Dersleri* (H. Cavit'le beraber) adlı iki ders kitabı yazdı.

Sovyet Rusya'nın 27 Nisan işgali sonrası da edebî-pedagoji çalışmalarını sürdüren Şaik pedagoji kurslarında, yüksekokullarda ve diğer okullarda ders vermiş; kültürel çalışmalarını sürdürmüştür. 1923 yılında onun edebî-pedagoji çalışmalarının 20. yılı büyük bir coşkuyla kutlanmış, çalıştığı okula *Şaik Numune Mektebi* adı verilmiştir.

A. Şaik Sovyetler Birliği döneminde *Görev, Sinirli Adam* gibi öyküler ile *Eloğlu, Vatan, Fitne, Karaca Kız* gibi oyunlar yazmış, yazmış olduğu makaleler edebî camiada ilgiyle karşılanmıştır.

---

[3] Aşırlı, Akif (2015), *Türk Ocağı Azerbaycan'da*, Bakü, s. 27.

[4] *Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Ansiklopedisi* (2004), 2. Cilt. Bakü, "Lider", s. 414.

Onun eserlerinde Sufizm, tasavvuf, Hurufilik hakkında araştırma ve incelemeler önemli bir yer tutmuştur.

A. Şaik 1959 yılında Bakü'de vefat etmiştir.

***

Abdullah Şaik, yalnız Azerbaycan ulusal felsefi ve sosyal düşünce tarihinde değil, Türk dünyasında da önemli yeri olan aydınlarımızdan biridir. Özellikle de onun sosyal-siyasî görüşlerinde millî bilinç, Türkçülük ve Turancılık idesi[5] önemli bir konuma sahipti. Bu bağlamda Şaik'in eserlerinde Türk dili ve Türk edebiyatının gelişmesi meselesinin yanı sıra, Türk birliğinin kurulması, Turancılık düşüncesinin yaygınlaştırılması fikirlerine çokça yer verilmiştir. Türk ruhlu Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Şaik'in Turan sevdası daha da pekişmiş, hayalini kurduğu Türk birliğinin gerçekleşmesi konusundaki inancı da artmıştır.

A. Şaik millî bilinç, özellikle de Türkçülük ve Turancılık düşüncesini daha çok makale ve şiirlerine yansıtmıştır. "*Türküm kendim, işte dinim İslam'dır.*"[6] yazan Şaik, Türkçülüğün önemli sütunlarından birinin Türk dili ve edebiyatı olduğu düşüncesindedir. Ona göre Türk dili, halk dili ve edebiyat dili olarak ikiye ayrılmaktadır:

> Allah vergisi olan halk dilimize gelince, dilimiz çok kolay ve oldukça güzel bir lisandır. Türk dili bütün Asya'da ortak dil olarak kabul edilir. Komşularımız Ermeni ve Gürcülerin çoğu bu dili bilir, hatta Ermeniler bayramlarda Azerbaycan şarkıları, nağmeleri söylerler.[7]

---

[5] İde: fikir, düşünce.

[6] Şaik, Abdullah (2005), *Seçilmiş Eserleri*, II. Cilt, Bakü: Avrasiya Press, s. 138.

[7] Memmedov, M. (2002), *Azerbaycan Edebi Tenkidi, Müntehabat*, Bakü, "Tural-E" NPM, s. 286.

Ona göre halk dilimiz, halk edebiyatındaki bayatılar, bulmacalar, atasözleri ve şarkılara da yansımıştır. Bu dil, *"Hakk Taâlâ hazretlerinin bize bahşettiği paha biçilmez, en büyük bir nimettir. Böyle bir dilin ulu ve büyük bir kavime verileceğine de kuşku yoktur."*[8]

Şaik, her milletin ancak mükemmel yazı diline sahip olarak yaşayabileceğini yazıyordu. Başka bir deyişle, bir millet için dilin yazı varlığı, onun aynı zamanda siyasal varlığıdır. O, *"Dili mükemmel surette ıslah olmuş bir kavmin milliyetini, kavmiyetini ne zaman ve ne de hiçbir silah mahvetmeye kadir olmaz! Zira mükemmel bir dil zamanemizdeki dehşetli silahların en kuvvetlisi ve en dehşetlisidir."*[9] diyordu.

Şaik'e göre bugün Türk edebiyatının Türk dilinin gerisinde kalmasının önemli nedeni, edebiyatımızın (edebiyatçılarımızın) birkaç yüzyıl kadar Farsçanın etkisinde kalmış olmasıdır:

> Bunda bir parça tarihî sebepler olduğu gibi, eski büyük şairlerimizin de kusurları görülmektedir. Gerçi Hakani ve Nizami gibi büyük şairlerimizin Fars lisanında türettikleri şiirlerin şerefi yine de bizlere aittir. Fakat edebiyatımızın parlak sayfalarında onların eserleri hiçbir yer almayacak ve nam-ı mübarekleri edebiyatımızı ziynetlendirmeyeceği teessüf olunacak şeylerdir. Ana dilinde şiir söyleyen şairlerimizin birçoğu da bütün bütüne dilimizin ahengini bozmuşlar. Celi ve taklidi olarak meydana çıkardıkları eserleri ne edebiyatımızda ve ne de insanlarımızın ahval-i ruhiyesinde başkalıklar türetmeye muvaffak olmuştur. Odur ki edebiyatımız ilerlememiş ve hemen bir hâlde donup kalmıştır.[10]

Ona göre, Osmanlı döneminin Türk edebiyatçıları ve şairleri de Fars ve Arap dilinin büyük etkisinde kaldıkları için

---

8 *Age.*, s. 286.

9 *Age.*, s. 283-284.

10 *Age.*, s. 290-291.

çok sapmışlardı. Fakat o, dilin ıslah edilmesine de karşı olmadığını şu sözlerle ifade ediyordu:

> Terakki zamanı ve yenileşme dönemi olduğu halde biz ne için terakkiye çalışmayalım? Biz ne için güzel dilimizin ıslahı ve mükemmeliyeti uğruna çaba etmeyelim? Çalışalım, dilimizi en fesih ve en mükemmel bir dil derecesine ve gıpta edilecek yazı dili haline getirelim. Ancak endazesiyle.[11]

Şaik millî yazı dili meselesinde ne Füyuzatçılar gibi Osmanlı-İstanbul lehçesinin ne de Molla Nasrettinciler gibi halkın konuştuğu dilin yanlısı olmuş, bu konuda daha çok ikisinin ortasında kalmıştır. Yani o, millî yazı dili konusunda Mehmet Emin Resulzade'nin, Hüseyin Cavid'in, Ahmet Cevad'ın ve diğer millî aydınlarımızın yolundan gitmiş, ortak Türkçe çizgisine yakın olmuş ve eserlerine de bunu yansıtmıştır.

Gerçi 27 Nisan işgali sonrası kurulan Sovyet Azerbaycan'ı döneminde kaleme aldığı *Hatıralarım*'da Şaik, millî yazı dili konusunda ve diğer millî konularda Füyuzatçıların Osmanlı-İstanbul lehçesini eleştirerek Molla Nasrettincilerin doğru yolda olduklarını yazmıştır.[12] Örneğin, Şaik *"Füyuzat'ta hürriyet meseleleri servettarların, zenginlerin menafisine uygun olarak açıklanmaktaydı. 'Molla Nasrettin' dergisindeyse konunun çözümü demokratik yöneydi."*[13] diyordu. Tabii ki bütün bunlar daha çok Sovyetler Birliği dönemi şartlarından kaynaklanmaktaydı. Çünkü *Füyuzat* dergisinin gittiği yol -bazı kusurlarını göz ardı edersek- *Molla Nasrettin* dergisine kıyasla daha millî-demokratik bir yoldu ve Türk birliğine dayanmaktaydı.

---

[11] *Age.*, s. 292.

[12] *Azerbaycan Metbuat Tarihi Antologiyası*, (2010), 1. Cilt, Bakü, "İlm ve Tahsil", s. 400.

[13] *Age.*, s. 405.

***

Şaik eserlerinde Türk dili ve Türk edebiyatının gelişmesinin yanında, Türk birliğinin oluşturulması, Turancılık idealinin yaygınlaştırılmasına da önemli ölçüde yer vermiştir. Henüz genç yaşlarındayken yazdığı *Vatan* şiirinde Türklüğünü, vatan ve millet sevdasını anlatmaya çalışmıştır.

Ey çeşmimin önünde mücessem, vatan, vatan!
Kalbim gibi elemlere hemdem, vatan, vatan!
Fikrim sarayını dolaşırsan zaman zaman,
Kanlı kefenle, dert ile benzer vatan, vatan!
Baktıkça hasret ile o solgun cemaline,
Çeşmimde tor görünür âlem vatan, vatan![14]

Şairin *Işık Kaynağı* şiirinde de vatanın özgürlüğü ve Azerbaycan Türklerinin kurtuluşu ön plandadır. Şaik, karanlık içinde olan vatanının, esaret altında kalmış milletinin bir gün özgürlüğüne kavuşacağına inanıyordu. Bu yüzden de vatanın ve milletin kurtuluşunda kadın erkek ayrımı yapmadan herkesin emeği olması gerektiğini düşünmekteydi. Hatta ona göre kadınların, annelerin bu yolda emeği daha çoktu.

Karanlıktır vatanın her bucağı,
Sönmüş ata-babamızın ocağı.
Babalarımız çalıştı ad gazandı,
Himmetle koydular dağ üstüne dağı.
Yaramaz bir evlat kalırsa yurtta,
Söner babasının yanan çırağı.
Hiçbir zaman bir nev ile geçinmez,
Her bir esrin var bir terakki çağı.
Terakki etmeye lazımdır ancak

[14] Şaik, Abdullah (2005), *Seçilmiş Eserleri*, II. Cilt, Bakü: Avrasiya Press, s. 7.

Terbiyeli anaların kucağı.
Kadınla her millet eyler terakki,
Kadındır milletin şamı, çırağı.[15]

O, özellikle de Cumhuriyet Dönemi'nde yazdığı *Marş, Araz'dan Turan'a, İki Mücahit, Vatanın Yankılı Sesi, Yeni Ay Doğarken* ve diğer şiirlerinde Türkçülüğü ve Turancılığı satırlarına işlemiştir. Örneğin *Marş* şiirinde Türk halklarının birleşmesi, yeniden zaferle, şanla Türk tarihinin yazılması ve düşmanlara yerlerinin hatırlatılması gerektiğini belirtmektedir:

Birleşelim, Türk oğlu, bu yol millet yoludur,
Ünle, zaferle, şanla tarihimiz doludur.
Yürüyelim ileri, haydi, millet askeri,
Geçmişimiz şan, zafer, durmayalım biz geri.
Yıldırımlı gözünüz kan ağlatır düşmana...
Türk kafasında korku yuvalamaz, düşmanım!
Hep demirden yapılmış ruhum, kalbim, bedenim.
Süngümüzün ucundan damlar ketre ketre kan,
Hürriyetten, vatandan ölünce geçmem, düşman!
Dalgalanır üstümde şanlı Turan bayrağı,
Alevlenir kalbimde "Ergenekon" ocağı.
Haydi, yola çıkalım, haksızlığı yıkalım,
Turan'da gün doğunca zulmetle çarpışalım![16]

O, *Niçin Böyle Geç Kaldın?* şiirindeyse Kafkas Türk-İslam Ordusu'nun geç kalmasından dolayı merakını, endişesini ifade etmiştir. Şaik, açık şekilde Azerbaycan'da görmek istediği tek ordunun Türk ordusu olduğunu belirtmiştir:

Sen gelmesen, dolumsanmış yürekler hiç şad olmaz,
Sen gelmesen, harabeye dönen kalp abat olmaz.

---

[15] *Age.*, s. 36.

[16] Şaik Abdullah. (2005), *Seçilmiş Eserleri*, II. Cilt, Bakü, Avrasiya Press, s. 52.

Sen gelmesen, güneş doğmaz, ümit gülüm açılmaz,
Dudaklarım gülmez, sönük bahtıma nur saçılmaz.
Başkasını istemem de ey Türk, çabuk sen gel, sen,
Beklemekten yoruldum, eh, işte geç kaldın neden?[17]

Türkçülük, Turancılıkla ilgili benzeri düşüncelerini *Vatanın Yankılı Sesi* eserinde de devam ettiren Şaik'e göre, *"Türk'ün Altın Ordusu"* "Güç" diyerek yerinden bir kalkarsa karşısında hiç kimse duramaz.

O gün tufan gibi Elhan ordusu
Ki, "Güç" diye kımıldandı yerinden.
O tufanı selamlamak duygusu,
Eksilmiyor, azalmıyordu benden.
Yürüyordu sarsılmaz Altın ordu,
Yürüyordu lekesiz bayrağıyla.
Yürüyordu güneşe, Şark'a doğru,
Altın oku, kargısı, mızrağıyla.

Yürüyordu, çırpınan bir yürekle,
Ün, şan, zafer arkasına düşerek.
Yürüyordu o, bükülmez bilekle,
"Altın ordu" türküsü söyleyerek.[18]

A. Şaik *Araz'dan Turan'a* şiirindeyse atanın zorda olduğunu ve onu kurtaracak Türk oğlunu beklediğini yazıyordu. O, Türk yurdunun içine sokularak onu parçalamak isteyen hainleri engelleyecek tek kuvvenin Türk oğlu olduğunu savunuyordu.

Nerede o Türk nişanlım, o koç yiğit, kahraman?
Yolunu pek özledim, yol ver ona, Yaradan?
Yel atına binsin de gelsin seni kurtarsın!

---

[17] *Age.*, s. 53.
[18] *Age.*, s. 54.

Yağı olan bu hain başları hep koparsın,
Şu sihirli tılsımı kırsın namus aşkına.[19]

O daha sonra Türk oğlunun bu haykırışı duyup, yardıma koşacağını yazıyordu:

"Kuzgun Deniz" bu kara haberleri dinledi,
Yaralanmış bir arslan gibi inledi.
Bastı Kür'ü, Araz'ı dalgaların seline,
Birdenbire köpürdü, taştı Turan eline.
O dağ gibi yükselen dalgaları yürüdü,
Yüz milyonluk Turan'ı baştan başa bürüdü.
Her küçücük dalgasında bir yıldırım patladı,
Elmas kirpiklerinde birer şimşek oynadı.
Her bir öksüz bucakta koptu yeni bir tufan,
Coşkun seller kaldırdı engelleri aradan.
Artık sihirli devler yediğini hep kustu,
Sonra Turan da sustu; deniz de gök de sustu.[20]

Şaik, *İki Mücahit* şiirindeyse Türk'ün maddi ve manevi varlığının bütünlüğünü anlatmıştır. Başka bir deyişle Şaik, Türk'ün manevi değerlerini anlatmakla kalmamış, onun manevi gücüne güç katan demir silah ve atından da söz etmiştir:

Sen, ey ateş vücutlu, oynak atım!
Ey yıldırım bakışlı kol kanadım!
Biz Türklere, saldırıcı babamız
İki ağır miras bırakmış yalnız:
Biri demir silah, birisi attır.
Biz Türklere bunlar iki kanattır.[21]

---

19 *Age.*, s. 60.
20 *Age.*, s. 60-61.
21 *Age.*, s. 51.

Şaik *Aydoğdu, Yazıya Pozu Yok* ve diğer oyunlarında da Türkçülüğü ve Turan ruhunu tanıtmıştır. Örneğin o, *Yazıya Pozu Yok* oyununda Türk kağanının oğlu Basat'ın kahramanlığı dışında Türkçülüğü de özetlemiştir.[22]

Gördüğümüz kadarıyla Türk-Turan ruhlu Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Şaik'in Turan sevdası daha da pekişmiştir.

***

27 Nisan işgali sonrası bazı aydınlarımız gibi Şaik'in de zamanla Türkçülüğe, Turancılığa olan yaklaşımı değişmiştir. Sovyet Azerbaycan'ının ilk dönemlerinde Türkçülüğe ve İslam'a karşı ılımlı bir tavır takınıldığı için, bir süre Şaik'in eserlerinde millî çizgi devam etmiştir. Yani Şaik, Cumhuriyet'e kadar ve -Cumhuriyet Dönemi'nde olduğu kadar olmasa bile- Sovyet Azerbaycan'ının ilk yıllarında da Türkçülüğe ve İslam'a karşı hassasiyetini koruyabilmiştir.

Sovyetler Birliği Dönemi'nde Şaik'in bakış açısını inceleyen Prof. Dr. Midhet Ağamirov da onun eserlerinde, 27 Nisan işgaline kadarki dönemde dinî ve millî etkenlerin, ilahi kudrete güvenin yansıtıldığını ve bunun daha sonraları da görüldüğünü yazıyordu. Ağamirov'a göre, Şaik'in eğilim gösterdiği millî-demokratik akım yanlıları *Hayat, Füyuzat, Kaspi, İrşat* gibi milli gazete ve dergilerde millî düşüncelerini yayıyorlardı ve Azerbaycanlı Marksistler de buna karşıydı. Ağamirov'a göre millî Marksistler; toplum bireylerini zenginler ile fakirler, kapitalistler ile işçiler, ağalar ile fakir köylüler şeklinde ayrıyorlardı. Güya, ilk dönemlerde Şaik bunu derinden anlamamış; bütün milletlerde burjuvazinin sömürgeci ve zalim olmasını, bütün milletlerden olan proletaryayı istismar ettiğini algılayamamıştır.[23] Ağamirov'a göre ise Şaik, ilk dönemlerde

[22] *Age*., s. 327-336.

[23] Ağamirov M. M. (1982), *Abdulla Şaik'in Dünya Görüşü*, Bakü, "Maarif", s. 60.

toplumun farklı kutuplara ayrıldığını, yani burada zenginlerle fakirler, ezenlerle ezilenler, zalimlerle mazlumların olmasını kısmen anlamıştır.[24]

27 Nisan trajedisi sonrasında, millî-dinî duygulardan tamamen kopmayan Şaik'in yavaş yavaş Marksizm-Leninizm felsefesine yakınlaştığını düşünen Ağamirov, bu ideolojinin onda bir süre devam ettiğini yazıyordu. Ağamirov'a göre 20. yüzyılın 30'lu yıllarında da Şaik, bir yandan Türklüğün, İslam'ın ilerlemesi için bir köprü olduğuna inanmış, öte yandan ise İslam dininin insanlara zorla, kılıç gücüyle kabul ettirildiğini de belirtmiştir.[25]

Bizce de Şaik, Sovyet Azerbaycan'ının ilk dönemlerinde İslam dinini ve Türk medeniyetini koruyup yaşatmaya çalışmıştır. Herhâlde onun *Nüşabe* oyununda (1945) belirttiği düşünceler, görüntü olarak Sovyet Enternasyonal'ine bağlı olsa da içerik olarak Azerbaycan Türk medeniyetine bağlı olmuştur. Şaik, Nüşabe'nin dilinden şöyle yazıyordu:

Babalardan süzüldü saf kanımız,
Ne kadar var hayatımız, canımız,
Bizi koynunda besleyen toprak,
Düşmene, bil ki, taptak olmayacak!
Kalbimizdir bölünmeyen vatanım![26]

Bütün bunlar, onun Sovyet Azerbaycan'ı döneminde sosyalizm adı altında adil bir toplum kurulması umudu taşıdığı, bununla birlikte İslam ve Türklük konularındaki duyarlılığını kaybetmediği anlamına gelmektedir.

---

[24] *Age.*, s. 68.

[25] Elekberli, Faik. (2020), *Azerbaycan Türk Felsefi ve İctimai Fikir Tarihi (19. - 20. yy.)*, II hisse, Bakü, "İlm ve Tahsil", s. 850.

[26] Şaik, Abdullah. (2005), *Seçilmiş Eserleri*, II. Cilt, Bakü: Avrasiya Press, s. 560.

***

Burada kısaca da olsa belirtmemiz gerekir ki Abdullah Şaik'in ağabeyi Yusuf Ziya Talibzade de (1877-1923) Türkçülük ve İslamcılık uğruna mücadele vermiş değerli fikir adamlarımızdan biridir. Yusuf Ziya'nın Türkçülüğe ve İslamcılığa bağlılığının sebepleri arasında; ilk önce Kaçarlarda İngiliz himayesindeki İrancıların Farslaştırma, Kuzey Azerbaycan'da Çar Rusya'sı ideologlarınınsa Ruslaştırma politikası etkili olmuştur[27]. O, Farslaştırma ve Ruslaştırmaya karşı İslamcılık ve Türkçülük düşüncelerini savunmuştur.

Talibzade'nin 20. yüzyılın başlarında yazmış olduğu eserlerinde (*Hakikat-i İslam, Teelüm-üş Şeria, İslam Tarihi, Muallim-i Şeria, İslam ve Mezhep* vb.) daha çok İslam felsefesi yer almıştır. İlk dönemlerde millî meseleye de dinî açıdan yaklaşan[28] Talibzade'ye göre, İslam dini milletlerin oluşum ve kalkınmasının temelidir. Ona göre, Allah'ını tanıyan birey milletini, millî birliğini de doğru algılar.[29] O genelde makalelerinde, bir Müslüman gibi idealist bir konum alarak materyalizmi hep eleştirmiştir:

> İdealizm ve materyalizm birbirini yalanlayan akımlardır: eğer birincisi manevi âlemle bağlıysa, ikincisi maddi âlemle bağlıdır. Biz görürüyoruz ki hayat uğruna mücadele eden insanlık maddeye uyarak, materyalizmden kurtulamaz! İdealizmi algılayabilmek için materyalizmi bir kenara bırakmak gerekir.[30]

---

[27] Esedli, M. (2005), *Yusif Ziya Talıbzade'nin Heyatı ve Mühiti*, Bakü, Nurlan, s. 14.

[28] *Age*., s. 37.

[29] *Age*., s. 8.

[30] *Yeni Füyuzat* dergisi, 1910, s. 10.

Talibzade, İslam dinini Müslüman halklarının geriliğinin önemli nedeni olarak gösteren Ermeni, Rus ve diğer Hristiyan inançlı milletlerin ideologlarına da ağzının payını vermiştir. Örneğin 1906 yılında, bir Ermeni oryantalist *İrşat* gazetesinde yayımlanan *İslam ve Terakki* makalesinde *"İslam ruhanilerinin imanları budur ki, eğer Müslümanlar Avrupa milletlerinin emellerinden birini bile yaparlarsa kâfir olurlar."*[31] diyordu. İşte bu Ermeni oryantalist daha da ileri giderek Müslümanlara nasihatin, bilimin ve kültürün faydası olmadığını yazıyordu. Talibzade de bu tip Ermenilere cevap olarak İslam'ın hiçbir zaman dünyevi bilimlerin öğrenilmesine karşı olmadığını, tam tersi her zaman çağdaşlıkla uyum sağladığını ve kendi yenilikçi ruhunu koruduğunu yazıyordu:

> Sizin söylediğinize bakılırsa "İslam milleti Avrupa medeniyetine düşmandır". Oysa kutsal Kuran-ı Şerif'e göre tüm bilim ve terbiye, terakki ve kültür İslam'ın önemli temelidir. Ve İslam dininde ruhbaniyetin haram olduğu ve Çin'e kadar bilim arkasınca gitmek tavsiyesi bu konuya şahittir.[32]

Talibzadeye göre, İslam âlemindeki manevi-ideoloji durumu Batı milletlerini epey düşündürmektedir. Çünkü Batı milletlerinin düşüncelerine göre, Müslümanlar Kur'an-ı Şerif'e uygun yaşamaya gayret ettikçe İslam âlemi kuvvetlenerek onlar için tehlikeli bir ufuk açacaktır.[33] Ona göre, Müslümanların perişan olmalarının nedeni İslam, Kur'an ve Peygamber değil, yalancı din adamları, despotik hükümdarlar, dağıtıcı mezheplerdir. Bu anlamda Talibzade'nin aynı dönemde *İrşat* gazetesinde yayımlanmış *Hürri-*

---

[31] Esedli, M. (2005), *Yusif Ziya Talıbzade'nin Heyatı ve Mühiti*, Bakü, Nurlan, s. 40.

[32] Talıbzade Y. Z. (1906), "Hakiketi İslam", "İrşad", Sayı: 263, Bakü.

[33] Talıbzade Y. Z. (1907), "İzhari-bütlan", Bakü, "Füyuzat", Sayı: 16.

yet-i Diyanete Cevap ya da Ahunt Yusufzade ile Röportaj başlıklı makalesi de ilgi çekmektedir. Talibzade; mezhepler arası çekişmelerin -özellikle Müslümanların Sünni ve Şii olarak ikiye ayrılmasının- ikiyüzlü din adamlarının amellerinin ve diğer problemlerin dinin temelini sarsacağını belirtiyordu.[34]

Talibzade, Türk-İslam dünyasının kalkınma yolunu, Türk-İslam birliğinin temeli saydığı Osmanlı İmparatorluğu'nda görmüştür. Özellikle, 1910-1918 arasında Osmanlı ordusunda önce Balkan Savaşı, daha sonra da 1. Dünya Savaşı'na katılması, onun Türk-İslam birliği inancını daha da kuvvetlendirmiştir. 1918 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nin askerî yardım çağrısı doğrultusunda Nuri Paşa komutanlığında Azerbaycan'a gönderilen Kafkas Türk-İslam ordusunda bulunan Talibzade, Türk-İslam birliği yanlısıydı. O, ilk dönemlerde Azerbaycan'ın Osmanlı Devleti'yle birleşmesi gerektiği kanaatindeydi. Talibzade hakkında bu konuyla ilgili arşatırma yapan M. Esedli şöyle der:

> Hiç kuşkusuz İttihatçı ve koyu Panislamizm yanlısı olan Yusuf Ziya direkt olmasa da sonuç olarak Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin istiklal düşüncelerini desteklememiş. O da dönemin birçok büyük Türk aydını gibi, Azerbaycan'ın kurtuluşunu Osmanlı sınırları içine girmekte görüyordu.[35]

Ancak bazı durumlarda Talibzade'nin Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını savunduğunu da görüyoruz. Şöyle ki 1919 yılında *Azerbaycan* gazetesinde yayımlanan *Cemiyet-i Akvam* makalesinde Talibzade, Versay Barış Konferansı yönetimine hitaben, Azerbaycan halkının bağımsız yaşamaya hakkı olduğunu belirtmiştir:

---

[34] Esedli, M. (2005), *Yusif Ziya Talıbzade'nin Heyatı ve Mühiti*, Bakü, Nurlan, s. 43.

[35] *Age*., s. 80.

ABDULLAH ŞAİK'İN ŞİİRLERİ

VATAN

Ey çeşmimin önünde mücessem vatan, vatan!
Kalbim gibi elemlere hemdem vatan, vatan!
Fikrim sarayını dolaşırsın zaman zaman,
Kanlı kefenle, dert ile toem vatan, vatan!
Baktıkça hasret ile o solgun cemaline,
Çeşmimde tar görünür âlem, vatan, vatan!
Akşam sabah o gül yüzünü ıslatan nedir?
Gözyaşların mı yoksa ki, şebnem? vatan, vatan!
Dehşet içinde cismi şerifin donup durur,
Nolmuş vücut pakine bilmem, vatan, vatan!
Baktıkça gül-çiçekli o gülgün çimenlere,
Mihnet evi sanır onu âdem, vatan, vatan!
Sensin sebep beka-yi dil-ü can-i natevan,
Canım gibi nolar seni sevsem, vatan, vatan!
Gördükçe derdini erir cismi natevan,
Ney tek sızılar dil-i pürkem, vatan, vatan!
Karşımda dert, mateme batmış güzel melek
Sesler hazin seda ile her dem: vatan, vatan!
Ey hak-i pak, söndü mü parlak ziyaların?
Oldun mu zulme, mihnete hem dem, vatan, vatan?
Evlat-i nahalef mi seni saldı bugüne?
Ey vah, bu dert, mihnete dözmem, vatan, vatan!
Aç, aç o gamlı göğsünü, ey mekzen-i melal,
Bas bağrına bu Şaik'i muhkem, vatan, vatan!

1905

BİR KUŞ

Oturmuş nağme zarında hazin feryat eder bir kuş!
Alır gül yaprağından aşk dersin, dad eder bir kuş!
Şu aşkın mektebinde şarkiler inşat eder bir kuş!
Bırakmaz ah-ü zarı, gönlümü naşat eder bir kuş!

Niçin ol kuşçağaz kalbim gibi meftun-i mihnettir?!
Yürek çırpındıran her nalesi bir dağı-hasrettir.
Onun her nağmesi hicran elinden bir şikâyettir.
Muhabbet ehlini rehber gibi irşat eder bir kuş!

Dalar âlem sükûta eyledikçe kem feza feryat,
Nedendir reksgahında oturmaz bir zaman dilşat?
Kazanın zülüm, cevrinden değil bir lahza o azat,
Hazin öttükçe her an kalbimi berbat eder bir kuş!

Seda-yi dilfribi eyliyor vicdanımı bidar,
İlahilindir, inmiş semadan san peri göftar,
Büyük bir musiki üstadıdır ki keşfeder esrar,
Benim viran olan bu gönlümü abat eder bir kuş!

Sedası pek derin tesir eder efkâre, vicdane,
Duyurmakta pek ince duygular bir şair insane,
Değil efsane feryadı, cefadan gelmiş afgane,
Lisani-halile eyyam-i vesl-i yâd eder bir kuş!

Bu kuş da ben gibi dünyada hissiyata maliktir,
Muhabbetten vurur dem, şairahi aşka saliktir.
Cihanda aşk rahı, Şaik'a, nemelmesaliktir!
Benim feryad-i mahzunamemi bünyat eder bir kuş.

1907

NİYE UÇTU?

Uçtu meleğim, kaldı bana derdü melali,
Feryat! Yine kaplıyor etrafımı zulmet!
Hep gonca-yi ümitlerim solmada, heyhat!
Şu eski cihanda göremem hüsnü meali,
Sevmem daha asayışı, uymam şu cihane.
Söndü niye vicdanımı tenvir eden amal?
Oldu niye ümitlerim cevirle pamal?
Ey hiyleger iblis, nedir şimdi bahane?
Baktıkça şu âlemler eder gönlümü dilgir.
Keste yüreğim aldı derinden yine yara,
Doktor! Yeter, el çek, olamaz derdime çara.
Olmazsa muradınca şu elemlilere tağyir!
Durma daha, ey ebrü muzaffer! Yeter imdat!
Ey barikeler, gürleyiniz siz de şitaban.
Ey badi zafer, kopar dalgalı tufan!
Şu eski cihan ta ola bir lahzada berbat.

1907

EKİN NAĞMESİ

Çek, şumla yeri, durma daha, kaşka kelim, çek!
Tırmıklayarak tohumları ben de sepim, çek!

Besler, a kelim, daneleri yer kucağında,
Kalkar yeşil otlar, gökerer her bucağında,
Bir az geçerek, sümbüleler bar verir onda,
Derya gibi, san, dalgalanır hep o zamanda,

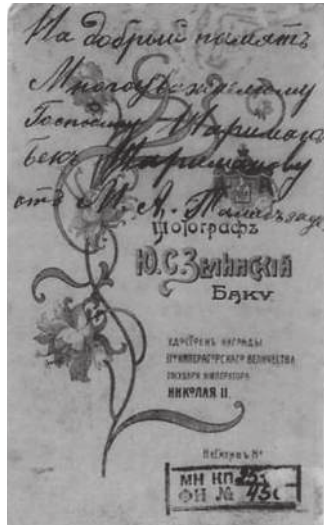
Alkışlıyorum zahmetini, ey kömeyim, çek!
Mahsul ola bol, olmaya nabut emeyim, çek!
İşte biçinin vakti yeter, onda oraklar
Kalkıp inerek tarlada şimşek gibi parlar.
Ben onda başaklar arasında uyuyup şad,
Rahat olurum zevkle, gam-güsseden azat.

Çek, şumla yeri, durma daha, kaşka kelim, çek!
Şimdi sana yem, su veririm, durma, kelim, çek!

1907

ABDULLAH ŞAİK EV MÜZESİ ORİJİNAL FOTOĞRAFLARINDAN SEÇMELER

Abdullah Şaik'in Neriman Nerimanov'a
hediye ettiği fotoğraf (1901, Bakü).

Abdullah Şaik'in gençlik yılları (1909, Slavuta'da).